միտքը չէ ընդհանրանում ժողովրդի մէջ, որովհետև լրագրութեանը չէ օգնում թղթակից աշխատողը:

Մեր գաւառական թղթակցութեանց գլխաւոր նիւթը ուսումնարանների հարցն է, բայց մի միակողմանիութիւն, որ տիրում է միշտ, այն է, որ այդ հարցերը վերաբերվում են հայ—լուսաւորչականներին, բոլորովին լռութեամբ անցնելով Կովկասի և Անդրկովկասի հայ—կաթոլիկների և հայ-բողոքականների կեանքը: Կարծես այդ առանձնական կրօնական կուսակցութիւնները հայութիւնից անջատված տարրեր լինէին:

Ազգային գաղափարի ընդհանրացնելը այն ժամանակ հաւանական կարող է լինել, երբ այդ կուսակցութիւնների մտքերը կը միանան մի գաղափարի մէջ, որին պէտք է առաջնորդէ լրագրական խօսքը:

Լրագրական թղթակցութիւնները լուռ են հրապարակապէս յայտնելու թէ՛ Կովկասի և թէ Անդրկովկասի հայ-կաթոլիկ և հայ-աւետարանական համայնքները ո՛րպէս են ապրում, որքան ընդհանրացած է նոցա մէջ ազգայնութեան գաղափարը, ունե՞ն արդեօք ուսումնարաններ և ազգային հիմնարկութիւններ, ո՞րպէս են առաջնորդվում լուսաւորութեան մէջ, որպիսի ապագայ կարող են ունենալ: Եթէ հայ-կաթոլիկ և հայ-աւետարանական երիտասարդութիւնը չէ հետաքրքրվում այդ հարցով, պէտք է առհասարակ բոլոր թղթակցութիւնները հետաքրքրվին այդ մըքով: Այժմ, ազգային շահը պահանջում է ոչ թէ գորդակ մտքերով ծանրաբեռնել ազգային պարբերական հրատարակութիւնները, այլ աւելի լուրջ, խորհրդական և կատարեալ իրական մտքերին լայն ասպարէզ տալ:

Ուրեմն ինչպէս լրագրութիւնը, այնպէս և գաւառական թղթակցութիւնները պէտք է աշխատեն որ հայ ազգի բոլոր մասերի մէջ կապվի եղբայրութեան ճշմարիտ համերաշխութիւնը, և ազգութեան մտածմունքը աւելի զարգացվի հասարակ ամբոխի մէջ: Այժմ գործելու ժամանակ է և ոչ վիճաբանելու, որովհետև այդ հարցի հետ այժմ բաւական ծանօթացած է այժմ հասարակաց կարծիքը: Պէտք է աշխատել որ հայ ազգի մասերի մէջ միութիւն լինի, որովհետև ազգի փրկութիւնը և նրա գլխաւոր բարոյական ոյժը պայմանաւորվում է միայն միացեալ ազգային ոյժով: Եւ մեր յոյսը պսակված կը լինի այն ժամանակ, երբ մեր խօսքին արձագանք կը տան գաւառական թղթակցութիւնները, երբ հայ-կաթոլիկ և հայ-աւետարանական երիտասարդութիւնը չեն խորշի լրագրական ասպարէզից և կատարեալ համերաշխութիւն կը կապվի հայ-լուսաւորչականի, հայ-կաթոլիկի և հայ-աւետարանականի մէջ:

Հայ-կաթոլիկ

ՆԱՄԱԿ ՇՈՒՇՈՒՑ

1 յուլիսի

Կամենալով ծանօթացնել մեր հասարակութիւնը մեր քաղաքային ուսումնարանի դրութեան հետ, ես յանձն առի գրել դրա մանրամասն նկարագրութիւնը.

Սեպտեմբերի 1-ին, երբ որ մենք՝ աշակերտներս ժողովվեցանք ուսումնարան, նորան մեծ փոփոխութեան մէջ գտանք. վերատեսուչը փոխվել էր, շատ վարժապետներ նոյնպէս։ Մեծ ուրախութիւն պատճառեց մեզ ուրիշ ուսուցչի և վերատեսչի երես տեսնելը, որովհետև ամբողջ հինգ տարի մի և նոյն երեսը, մի և նոյն ֆիզիոնոմիան ձանձրացրել էին մեզ։ Բայց այդ ուրախութիւնը ժամանակաւոր էր։

Պարոն Սերգէյ Պատապովի, Նիկոլայեվի ու Դամալևսկու տեղերը, որոնք այս տարի թողեցին դպրոցը և որոնց աշխատութեամբ անցեալ տարի ուսումնարանը մեծ զարկ ստացել էր ուսման կողմից, բանեցին Կուպչինկօ ու Չիչինաձէ վարժապետները, իսկ Չիչինաձէի տեղ կէս տարուց յետոյ, որը թողեց ուսումնարանը, երևեցաւ Չէտգէնիձէն, ու պարոն վերատեսուչ Նիկիտինի տեղը, այժմեան տեսուչ-ուսուցիչ չորրորդ դասատան Բօղդանովը։ Թէ ինչպէս էր անցնում ուսումն առաջին, երկրորդ ու երրորդ դասատուների մէջ, այդ աւելորդ համարեցի գրել, իմանալով որ ինքն ընթերցողը կարող է իրեն երևակայել, բերելով այստեղ չորրորդ դասատան ուսումի ընթացքը, ուր պարապում էր ինքն Բօղդանովը։

Դասն սկսված օրից առաջին շաբաթը առանց դասի անցաւ։ Բայց երկրորդ շաբթում վերատեսուչը, աշակերտների խնդրանօք տուեց շաբաթվայ դասերի ցուցակը (распредѣленіе), այնպէս որ մինչև դասը սկսվիլը ամբողջ ամիսն արդէն անցել էր։ Վերջապէս վճռվեց որ երկուշաբթի օրը դաս սկսվի։

Աշակերտներս հաւաքվեցանք ըստ սովորութեան դասատուն ու սպասում էինք աղօթք կարդալու. անհանգիստ սպասելուց յետոյ վերջապէս աշակերտներիցը մէկը սկսեց «Преблагій Господи» աղօթք կարդալը, առանց տեսչի հրամայելուն։ Աղօթքը կարդալուց, նստեցանք նստարանների վրայ։

«Հա, իմանում էք, ասաց տեսուչը, աշակերտներին դառնալով. այսօր երկուշաբթի է, հայերը սիրում են երկուշաբթի օրը ապրանք չառնել ու չը ծախել, շատ խելօք աշխատաւոր ազգ է, чортъ возьми, շարունակեց նա, ինչ կը նշանակէ կիրակի ամբողջ օրը խաղալ, ազատ անցնել ու գլխերով առաւօտը վազել դէպի դուքան դռները բանալ՝ թէյը չը խմած։» Ինչպէս յայտնի է վարժապետի ամեն մի անհամ խօսքը քաղցրութեամբ կանցնի, նոյնպէս և մենք, խօսքը չաւարտած, ծիծաղը սկսեցինք. ամբողջ տասն րոպէ ծիծաղը շարունակվում էր, իսկ ինքն զարմանալով իր ասած խօսքից, դադարում չէր ծիծաղից։ Զանգակի ձայնը լսվեցաւ, որովհետև իւրաքանչիւր դասը մօտ 3/4 ժամ կը տևէր։ Երկրորդ դասին յայտնվեցաւ տեսուչը ու սկսեց իր պատմութիւնը։ Ինչպէս երևաց առաջին խօսքից, այսօր դաս չէր լինելու, որովհետև երկուշաբթի էր. ինչ գլխացաւ տամ ընթերցողաց, անցաւ երկուշաբթին։—Երեքշաբթի օրը կրկին հաւաքվեցանք։ Մտաւ Բօղդանովը։ «Աղօթքի կանգնեցէք», ասաց աշակերտաց, որովհետև անցեալ երկուշաբթի օրից սովորել էր մեզանից, որ դասը սկսվելուց աղօթք է հարկաւոր կարդալու։ Այս աղօթք կարդալը զարմանալի կերպով միտը կը պահէր. պահեց մինչև երեքշաբաթ։ Այս երեքշաբաթվայ միջոցում պէտք է խոստովանել, որ մի դաս կարգին անցնում էր, որին ուշադրութիւն էր դարձնում տեսուչը, թէպէտ և դասի մեծ մասը խօսակցութեան էր նուիրված։ Անցաւ երեքշաբաթը թէ չէ, մոռացաւ իր պարաւորութիւնը, մոռացաւ իր ուսուցիչ լինելը. այդ օրից սկսած նա կորցրեց բոլորովին իր ուշադրութիւնը ուսման վրայ։

Դեկտեմբեր ամիսն եկաւ։ Ձմեռ էր։ Դասատան սենեակը այնպէս ցուրտ էր, որ աշակերտների ատամների ձայները խանգարում էին պատասխանողին դաս ասելու, իսկ Բօղդանովը հագած իր ծանր վերարկուն, երկայն բէզինի կրնակօշիկները ոտներին, չը զգալով ցուրտը, անց ու դարձ կանէր գրասեղանների կողմովը, դասատան մէջ։ Հարուստ ծնողների որդիք—աշակերտները շուտով հետևեցին իրենց մեծի օրինակին, իսկ աղքատ աշակերտները, որո՛նք զրկված էին պալտօյից, տանջվում էին ցրտից։ Վերջապէս մի օր աշակերտներից մէկը դառնալով տեսչին, ասաց. «Սենեակը բաւականին ցուրտ է, անցեալ տարի երրորդ դասատան երկու վառարան ունէինք, բայց այս տարի մէկն էլ չը կայ»։—«Հա, ասաց տեսուչը, այնտեղ վառարանը իզուր ընկած է, հարկաւոր է բերել տալ այստեղ»։ Այնուհետև երբ տաքը սկսվեց դասատան մէջ, աշակերտները սկսեցին չը հագնել պալտօ ու կարողացան ոտքի վրայ համարձակ կանգնել դաս պատասխանելու։ Սրանց օրինակին հետևեց իրենց տեսուչը և հանեց իր վերարկուն։

Թէպէտ և հարկաւոր է, սիրելի ընթերցող, աշակերտին ամենայն բանում օրինակ առնելու իրեն մեծաւորից, բայց այստեղ, չորրորդ դասատան ընդհակառակն էր. վարժապետը պէտք էր սովորէր իր աշակերտից ամեն մի բան։

Ձմեռն առհասարակ պէտք էր, որ դասը 9-ին սկսվէր, բայց այդ կանոնին նայող չը կար, 8, 8 1/4, 8 1/2 ու 8 3/4-ին բոլորը մէկ էր։ Աշակերտները ստիպված էին հաւաքվել ժամի 7 3/4, դեռ մթնով, որովհետև չէին ուզենայ վարժապետի աչքին վատ երևալ։

Հինգշաբթի էր։ Այդ օրվայ առաջին դասը թուաբանութիւն էր, բայց տեսուչը անցեալ երկուշաբթի օրից վճռել էր ծանօթացնել ալգեբրայի հետ։ Ներս է մտնում փաղ տեսուչը։ «Նու, ինչ դաս է», հարցրեց աշակերտներից։—«Թուաբանութիւն է. բայց դուք ասացիք որ այսօր մեզ ալգեբրայից կը լինի», ասացին աշակերտները միահամուռ։ «Այս թուաբանութեան խնդիրները դուք արէք, ես այս րոպէիս կը գամ», ասաց աշակերտներին ու դուրս գնաց։ Անցաւ երկրորդ, երրորդ դաս և ահա յանկարծ չորրորդ դասին երևեցաւ և առանց հարցնելու թէ վճռել են արդեօք տուած խնդիրները, նստեց գրասեղանների մէկի վրայ։ «Ինչ դաս է», կրկին առաջարկեց իր հարցը պ. Բօղդանովը։—«Նկարչութիւն է»։ «Նու, դա էլ դաս չէ որ մարդս պարապվի, կանգնեցէք աղօթքի»։

Աշակերտները լուռ նայում էին այս տեսարանին, զարմանում էին, բայց մի բառ ևս ասել նոքա չէին համարձակվում։ Նոքա յիշում էին անցեալ տարին, ուր դաս ասելիս դողում էին, բայց այստեղ դաս չը կար։ Այս օրից սկսած Բօղդանովը հրամայեց ուսումնարանի ծառային, որ նա փոստը եկած ժամանակը լրագիրները իրեն հասցնէ դասատան մէջ։ Եթէ փոստի եկած օրը չէր լինում, դասատուն մտնողը կը տեսնէր նորան միշտ մի խոր մտածմունքի մէջ։ Այդ շատ հասկանալի է։ Ուրիշ տեսարան էր ներկայացնում այն օրը, երբ փոստը եկած էր լինում։

Պատմութեան դասէր։ Բօղդանովը վառարանի մօտ կը դնէր ու «Кавказъ» լրագիրը ձեռքն առած, կը կարդար, մի աշակերտի ասելով «դաս պատասխանեցէք»։ Աշակերտը կը սկսէր իր պատմութեան դասը, կասէր երբեմն «Сказка о рыбакѣ и рыбкѣ»-ից, կասէր շարունակ-անկատար ու վերջապէս ինքն նեղանալով իր «արաբական պատմութիւնից» կը վերջացնէր և կանգնած լուռ կը կենար, սպասելով տեսչի հրամայելուն, որ նստէ։ Յանկարծ զարթնելով իր կարդալուց, տեսուչը կը տեսնէ աշակերտին կանգնած լուռ ու մտքերով որ վերջացրած կը լինի, կը հրամայէ որ նստէ ու յետոյ մի ուրիշին դառնալով «դաս պատասխանեցէք», կընկնի էլի իր խոր կարդմունքի մէջ։—Ուստի հասկանալի է, ինչպիսի ուսումն պէտք է անցնի այն ուսումնարանումը, որի տեսուչը կը լինի այնպիսի մէկը, ինչպիսի է Բօղդանովը։

Խորհուրդ ենք տալիս մեր կողմից այն ծնողներին, որոնց որդիքը կարդում են յիշեալ քաղաքային դպրոցումը, հանեն ու հոգևոր ուսումնարանը ուղարկեն։

Նամակս վերջացնելով, կասեմ, որ եթէ ուսումնարանը այս տարի էլ մնայ պ. Բօղդանովի վերահսկողութեան ներքոյ, շատ յետ կը մնայ ուրիշ քաղաքների քաղաքային դպրոցներից, որովհետև ասուած է. «ծոյլ վարժապետին կը համապատասխանէ և ծոյլ աշակերտը»

Մի աշակերտ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Մոսկվա, յունիսի 24

«Московскія Вѣдомости» օրաթերթը 22 ներկայ յունիսի հրատարակեց Մոսկվայի ի նպաստ Ցաճկաստանի հայ սովատանջների նուիրատուութեան ցուցակը։

Ցանկալի է որ հայ ժողովուրդը կարդար այն և «Մշակի» մէջ. նախ՝ իբրև հաշիւ, երկրորդ՝ իբրև ապահովութիւն այն նուիրատուներին, որոնք այլ և այլ երկիրներից առևտրական գործով պատահելով Մոսկվա՝ մասնակցեցան կարեկցաբար և այժմ պիտի գոհ լինեն կարդալով իրանց երկիրներում, որ արդէն իրանց կարեկցութիւնը հասել է նպատակին։ *) Եւ երրորդ՝ կը բացատրվէր «Մշակի» 101 №-ի սխալանքը, որ ընդհանուր հաշւոյ մէջ Մոսկվայի և Պետերբուրգի նուէրը կարծում է մօտ 6000 ր., մինչդեռ միմիայն Մոսկվայինն է մօտ 10,000 ր.։

Այսու հետ ինձ սուրբ պարտք եմ համարում հրապարակաւ յայտնել իմ խորին շնորհակալութիւնը այն ամենայն բարեմիտ նուիրատուներին, որոնք եկեղեցու բեմի և առանձին իմ հրաւէրը յանուն մարդասիրութեան պատւելով՝ առատաձեռնեցին իրանց յօժարակամ նուէրը, նմանապէս սոյն Մոսկվայի յանձնաժողովի մեծապատիւ անդամներին և նոցա գործակից պարոններին, որոնք յանձն առին աշխատութիւն ազգի դառնագէտ տառապանքը թեթևացնելու և արտասուքը սրբելու։

Գիտեմ թէրևս «Մշակի» պայմանի հակառակ է իմ այս առաջարկութիւնը, որովհետև Մոսկվայի ժողովուրդը ցանկալով փութացնել նպատակին իր օգնութիւնը, սեղանաւորների միջոցով փողը հեռագրով Մոսկվայից Կոստանդնուպոլիս փոխադրելը ստիպողական և մարդասիրական համարեց, իսկ այժմ՝ նուիրատուութեան ցուցակի հայ լրագրի հրատարակումը եթէ ոչ ստիպողական, գոնէ մարդասիրական է համարում։

Աւագ քահանայ Յ. Սուրէնեանց

*) Ցաւում ենք, որ չենք կարող հրատարակել այդ մեծ ցուցակը մեր թերթի մէջ.

Խմբ.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մեզ գրում են ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԱՊՕԼԻՑ, որ այդ քաղաքի հայ երիտասարդութիւնը չը բաւականանալով ալէքսանդրապօլցիներից արած նուիրատուութիւններով յօգուտ Վասպուրականի սովեալների, դիտաւորութիւն ունի այս օրերս տալ մի հայոց թատրօնական ներկայացումն նոյն նպատակով։ Ներկայացումն լինելու է հոգևոր դպրոցի դահլիճում։ Խաղալու են «Վարդան Մամիկոնեան» ողբերգութիւնը և մի վօդևիլ։

—

ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ բնակվող դիրձակ Գ. Անեան և նրա կինը հասցրին մեզ յօգուտ Վանի սովելոց 28 րուբլ, հետևեալ անձերից հաւաքած. Տիկին Լ. Մէլիքեան և տիկին Гончарова իւրաքանչիւրը 3 րուբլ, օր. Ն. Ոսկանեանց, օր. Յ. Վարդագարեանց, օր. Տէր-Յարութիւնեանց, տիկ. Արտազեանի (վրացի), տիկ. Ա. Աւալեանց, տ. Օ. Բարանասեանց, տ. Է. Գօզալեանց, տ. Է. Աղիզեանց, տ. Վ. Միրզօյեանց, տ. Ն. Առաքելեանց, տ. Օ. Լազրեան, տ. Ն. Մատինեան տ. Շ. Խօջամիրեան, տ. Տ. Դաւթեան, պարոն Գ. Տէր-Դաւթեան, Գ. Ա. Սարգսեան, իւրաքանչիւրը 1 րուբլ, օր. Օ. Պուպկով 50 կ., օր. Ե. Խօջամիրեան 30 կ., օր Շ. Անեան 50 կ., տիկին Անանիա Ավալեան 4 ր., պ. Համբարձ. Անեան 50 կ., ծծկեր Արտաշէս Անեան 20 կ., ընդամենը 28 րուբլ։

—

Ստացանք յօգուտ Վասպուրականի սովեալների 6 րուբլ ԲԱԳՈՒԻՑ. տիկին Մարիամ Սարգսեանից։ Փողը ուղարկված էր մեզ երկու հոլլանդական ոսկով, իւրաքանչիւր 3 րուբլ արժողութեամբ։

—

Նորերումս կրկին աղմկալի նիստեր պատահեցան ԹԻՖԼԻՍԻ քաղաքային Դումայի մէջ։ Մինչդեռ ամեն տեղ հացը էժանացել էր, Թիֆլիսում շարունակվում էր թանգ լինել։ Ռուսաստանից հաց էին բերել և ծախում էին երկաթուղու կայարանի վրայ։ Այդ բանը քաղաքային վարչութիւնը արգելեց ասելով, որ երկաթուղու կայարանի վրա հացի ծախելը մատչելի չէ ամբոխին, այլ միայն չարչիների հարստահարութեան է նպաստում։ «Кавказъ» լրագրի մէջ տպվեցաւ մի պաշտօնական հաղորդութիւն նահանգապետից, որի մէջ իրողութիւններ էին բերված, որոնցից հասկացվում էր թէ քաղաքային վարչութիւնը արուեստական կերպով նպաստում է քաղաքիս մէջ հացի թանգացնելուն։ Քաղաքային Դուման վրդովվեցաւ և իր վերջին նստի մէջ, յուլիսի 14-ին, վճռեց բողոքել նահանգապետի դէմ կառավարչական Սենատը, թէ նրա պաշտօնական հաղորդութեան և թէ նրա իբր թէ ինքնագլուխ կարգադրութեան պատճառով քաղաքիս մէջ հացի վաճառման կանոնաւորելու վերաբերութեամբ։ Բացի սորանից ընտրվեցան երեք անձինք ձայնաւորներից, պ. պ. Նիկոլաձէ, Ամատունի և Բէհբութօվ, որոնք խնդրելու են Նորին Բարձրութենից, Կովկասեան փոխարքայից, տեսակցութեան շնորհը, նահանգապետի հետ իրանց ունեցած տարաձայնութիւնները բացատրելու համար։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԲԵԼԳԻԱ

—

«Голосъ» լրագրի մէջ կարդում ենք հետևեալ առաջնորդող յօդուածը:

Յուլիսի 7-ին Բրիւսելի մէջ կը սկսվի ազատութեան համաշխարհային տօնը: Բելգիայի մայրաքաղաքի մէջ յուլիսի 7-ին կը սկսվի երեք ամիս տևող տօնը այդ փոքր պետութեան անկախութեան 50 ամեայ յոբելեանի

պատճառով: Այդ կէս դարվայ ընթացքում Բելգիան խաղաղ ճանապարհով կարողացաւ պատուաւոր տեղ ստանալ եւրոպական ժողովուրդների ընտանիքի մէջ: Բելգիական ազգային այդ տօնը, որ նուիրված է ժողովուրդի նիւթական և բարոյական խաղաղ առաջադիմութեան յիշատակներին, նշանակութիւն ունի ոչ թէ միայն Բելգիայի համար, ոչ թէ միայն իւրաքանչիւր ազգի և պետութեան համար, որ հասկանում է պատմական փորձի նշանակութիւնը և որ անհրաժեշտութիւն է զգում անցեալի օրինակներից օգուտ քաղել, այլ ամբողջ աշխարհի համար: Դա ազատութեան տօն է, որ ամբողջ աշխարհի համար թանգագին է:

Բելգիան մի փոքրիկ պետութիւն է և շրջապատված է այնպիսի տարրերով, որոնք պատրաստ են յաջող դէպքին վերջ դնել նրա անկախ գոյութեանը և որոնց դէմ նա միայն 100,000 զինուոր կարող է դուրս բերել: Այդ փոքրիկ Բելգիան հսկայական քայլերով առաջ է գնում նիւթական և բարոյական բարօրութեան ճանապարհի վրա:

Ինչի մէջն է ծածկված այդ մշտական զարգացման գաղտնիքը: Ինչի մէջն է այն գաղտնիքը, որ ահագին քանակութեամբ զօրքեր ունեցող եւրոպական ոչ մի պետութիւն չէ համարձակվում ձեռնամուխ լինել թոյլ Բելգիայի անկախութեանը:

Այդ գաղտնիքը ժողովրդական մտաւոր ոյժերի զարգացումն է և այդ ժողովրդի գիտակցական պետական կեանքն է:

1815 թուականին Վիէննայի դաշնագրի հիման վրա, իբրև նահանգ Հօլանդիայի հետ միացրած, Բելգիան 15 տարիների ընթացքում համբերում էր միջազգային այդ անիրաւութեամբ իր վրա դրած անտանելի լուծը: Հօլանդիայի թագաւորը ոչ թէ միայն ոչինչ չը գործեց բելգիացիներին իրանց անտանելի դրութեան հետ հաշտեցնելու համար, այլ ընդհակառակը աւելի էլ սաստկացրեց նրանց թշնամութիւնը դէպի հօլանդացիք: Բելգիան չը կարողացաւ հաշտվել Հօլանդիայի տիրապետութեան հետ: Ժամանակը և լաւ կառավարութիւնը գուցէ մի ժամանակ անհետացնէին այդ թշնամութիւնը, բայց Հօլանդիայի թագաւորը չը կամեցաւ սպասել ժամանակի բնական ընթացքին: Նա բացարձակ ոյժը աւելի լաւ համարեց և բելգիացիք միշտ զգում էին այդ ոյժի ճնշումը: Ամբողջ վարչութիւնը հօլանդացիների ձեռքին էր, Բելգիայի բոլոր շահերը զոհվեցան Հօլանդիայի շահերին: Հօլանդիայի պարտքերի մեծ մասը Բելգիայի վրա դրվեցաւ և ամենաանհրաւակայելի սահմանադրութիւնը որոշում էր բելգիացիների յարաբերութիւնը դէպի Հօլանդիայի թագաւորը:

Այսպիսի դժուար դրութեան մէջ էր Բելգիան, երբ 1830 թուականի ֆրանսիական յեղափոխութիւնը ֆրանսիական գահի վրա Լիւդովիկ-Ֆիլիպին բարձրացրեց: Նոր թագաւորի ազատամիտ անունը կենդանացրեց բելգիացիների յոյսերը:

Կղերական և ազատամիտ կուսակցութիւնների կռիւները Բելգիայի պատմական պակասութիւն էին կազմում և ներքին երկպառակութեան պատճառ էին դառնում: Կաթօլիկ ուժեղ կուսակցութիւնը միշտ կարողանում է հաշտվել իւրաքանչիւր կառավարութեան հետ, եթէ նա չէ խլում այդ կուսակցութեան արտօնութիւնները: Հոգևոր ուսումնարանների փակելը, հոգևորականների հալածելը, որոնք չէին կամենում երդվել Հօլանդիայի թագաւորին, իբրև բողոքական թագաւորի, միացրին բելգիական երկու կուսակցութիւններին:

Ֆրանսիայից արտաքսված մի քանի ազատամիտներ օգուտ քաղեցին Կարլ X-ի անկումից և վստահացած լինելով Լիւդովիկ-Ֆիլիպպի վրա, որի օգնութիւնը Բելգիայի ազատութեան համար կարելի էր ապահոված համարել, կարողացան իրանց հայրենակիցների ազգասիրութիւնը զարթեցնել: Մի ամիս չանցաւ Ֆրանսիայի կառավարութեան փոխվելու օրից, երբ Բրիւսէլի մէջ 1830 թ. օգոստոսի 24-ին օտար կառավարութեան դէմ թշնամական ցոյցեր կատարվեցան: Այդ օրը բելգիացիք հրաժարվեցին տօնել Հօլանդիայի թագաւորի ծնունդը: Միւս օրը արքունական թատրոնում խաղացվում էր «Պորտիչի համրը» օպերան: Նէապօլիտանցիների ապստամբութեան պատկերը Բելգիայի ժողովրդական շարժման նշանը դարձաւ: Թատրոնի մէջ եղած բելգիացիք ոգևորված աղաղակներով ընդունեցին այդ պատկերը, իսկ թատրոնը շրջապատող ժողովուրդը նրանց արձագանք տուեց: Պաշտօնական լրագրի խմբագրութիւնը, պօլիցէական վարչութիւնը, դատարանները, արդարութեան մինիստրի բնակարանը մի րոպէում քանդվեցան ժողովրդից: Արքունական դրօշմները և զարդարանքները նոյնպէս ոչնչացան: Ամեն տեղ ժողովրդական զօրքեր և հասարակական ապահովութիւնը պահպանող մասնաժողովներ կազմվեցան: Հօլանդական զօրքերը յաղթվեցին բելգիական ժողովրդական զինուորներից:

Բելգիայի վիճակը որոշելու համար Լօնդօնի մէջ եւրոպական պետութիւնների ներկայացուցիչների կօնֆերենցիա կազմվեցաւ, որ երկար բանակցութիւններից յետոյ բելգիական ազգային մասնաժողովի հետ, յայտնեց Բելգիայի անկախութիւնը:

Բելգիացիք իրանց համար թագաւոր ընտրեցին, որ 1831 թ. յուլիսի 21-ին հանդիսով մտաւ Բելգիայի մայրաքաղաքը, երդվեց հաւատարիմ մնալ սահմանադրութեանը, որին մինչև մահ երբէք չը դաւաճանեց:

Այդ ժամանակից արդէն կէս դար է անցել, տասնեակներով կղերական և ազատամիտ կառավարութիւններ են փոխվել, բաւական դժուարութիւնների և փորձերի ենթարկվեց այդ փոքր երկիրը, բայց նրա պետական կեանքի ամենածանր րոպէներում անգամ իր սահմանադրութեան հիմնական սկզբունքները—խղճի և խօսքի ազատութիւնը երբէք խախտված չեն: Ոչ Լիւդովիկ-Ֆիլիպպի խորհուրդները, ոչ հզօր Նապօլէօն III-ի սպառնալիքները չը կարողացան ստիպել բելգիական թագաւորին սահմանափակել ժողովրդական իրաւունքները: Թագաւորների ունեցած հաւատարմութիւնը դէպի սահմանադրութիւնը և նրա յարգանքը դէպի ժողովրդի իրաւունքները ազատեցին Բելգիային այնպիսի անկարգութիւններից, որոնք կարող էին վնասել նրա անկախութեանը անգամ: 1848 թուականի յեղափոխական փորձերը անաջող հետևանքներ ունեցան, որովհետև ժողովրդից սիրված թագաւորը աւելի լաւ համարեց թողնել իր գահը, քան թէ պաշտպանել նրան զէնքով ժողովրդի ցանկութեան հակառակ:

Կղերական և ազատամիտ կուսակցութիւնների երբէք չընդհատված վէճերը չը կարողացան իրական ազդեցութիւն ունենալ սահմանադրութեան հիմունքների վրա. ոչ թէ միայն ազատամիտները, այլ և կղերականները, երբ այս վերջինների ձեռքին է եղել կառավարչական ղեկը, միատեսակ ազնուութեամբ պաշտպանել են խղճի և մամուլի ազատութիւնը: Մինչև անգամ այսպէս անուանված «կաթօլիկական հաշտութեան» մինիստրութիւնը, որ միատեսակ ատելի էր թէ ազատամիտ և թէ կղերական կուսակցութեանը, կարողացաւ պաշտպանել տպագրական խօսքի ազատութիւնը, չը նայելով հզօր Նապօլէօն III-ի սպառնալիքներին, որ պահանջում էր յետ տալ Ֆրանսիայի փախած եղբայրներին, որոնք Նապօլէօնի կեանքին ձեռնամուխ էին եղել: Գերմանիայի այդպիսի փորձերն էլ 1875 թուականին անաջող անցան:

Բելգիական այժմեան ազատամիտ կառավարութիւնը իշխանութիւն ստացաւ 1878 թ. յուլիսի 20-ին և մեծ հեղինակութիւն ունի: Կառավարութիւնից պաշտպանված ազատ խօսքը և մամուլը անշնորհակալ չը գտնվեցան դէպի իրանց հովանաւորող երկիրը: Եւրոպայում սովորական անկարգութիւնները և շփոթները, անիշխանութեան և կօմունայի վարդապետութիւնները չը քարոզվեցան Բելգիայի մէջ, նոյն Բելգիայի մէջ, որտեղ նրանք կարող էին բոլոր միւս երկիրներից աւելի ազատ հնչվել և չը պատժվել:

Մամուլի ազատութիւնը նիւթականապէս թոյլ Բելգիայի բարոյական ոյժի աղբիւրներից մէկն է: Միւս աղբիւրները՝ ժողովրդական կրթութեան ահագին զարգացումն է:

1848 թուին Բելգիայի ազգային ուսումնարանների մէջ սովորում էին 450,000 երեխաներ և 190,000 հասակաւորներ, 1870 թուականին առաջինների թիւը 600,000-ի, իսկ երկրորդների թիւը 217,000 հասաւ: Այժմ այդ թուանշանները աւելի էլ բարձրացել են: Ամբողջ ազգաբնակութիւնից կարդալ և գրել գիտեցողները 80% են կազմում: Ժողովրդական լուսաւորութեան համար արած ծախսերի շատանալը ակներև է դարձնում նրա զարգացման աստիճանը: 1876 թուականի բիւդժետի համեմատ որոշված էր ժողովրդական լուսաւորութեան համար 8,197,000 ֆրանկ ծախսել, նոյն նպատակի համար 1879 թուականի բիւդժետը որոշում է 14,254,599 ֆրանկ: Երեք տարվայ ընթացքում կրթութեան համար արած ծախսերի քանակութիւնը 6,057,599 ֆր. շատացաւ. գրեթէ երկու անգամ:

Ինչպիսի բարկութեամբ և նախանձով պէտք է նայեն այժմ այդ փոքր պետութեան առաջադիմութեան վրա այն մարդիկ, որոնք պետական հանգստութեան գրաւականը ժողովրդի տգիտութիւնն են համարում: Դատողութիւններին նրանք պատասխանում էին, բայց ակներև օրինակին անկարելի է պատասխանել: Նոյն իսկ այդ մարդիկ, խաւարի և ստրկութեան այդ պաշտպանները Բելգիային կորուստ էին նախագուշակում, որովհետև նա աւելի լաւ համարեց լոյսը, քան թէ խաւարը, ազատութիւնը, քան թէ շղթաները և ստրկութիւնը: Այսպիսի օրինակի առաջ խաւարի այդ պաշտպանները պէտք է լռեն:

Բելգիական ժողովուրդը հպարտութեամբ կարող է տօնել իր անկախութեան 50 ամեայ յօբելեանի հանդէսը, որովհետև նա խաղաղ յաղթութիւն է մարդկային մտքի և ոգու, կոպիտ ոյժի դէմ, ճշմարտութեան, դարևոր նախապաշարմունքի դէմ, օրինաւորութեան՝ կամայականութեան դէմ: Ցանկանանք այդ աշխատող ժողովրդին նոր աջողութիւններ իր ազատ կեանքի ասպարիզի վրա: Նրա աշխատանքները և օրինակը առանց հետևանքի չեն մնայ մարդկութեան համար:

ՆԱՄԱԿ ԱՒՍՏՐԻԱՅԻՑ

Վիէննա, 6|18 յուլիսի

Այսօր Աւստրիայի մայրաքաղաքում կատարվեցաւ Եւրոպայի որսորդների ժողովի ընդհանուր հանդէսը, որին ներկայ էին մինչև 12,000 որսորդներ: Լրագիրներում քանի մի ամիս առաջ հրատարակված էր այդ ժողովի մասին և նշանակված օրը համարեա բոլորը ներկայ էին: Քաղաքի բոլոր փողոցները զարդարված էին գոյնզգոյն դրօշակներով, ամեն տեղ երևում էր ընդհանուր ուրախութիւն և ոգևորութիւն: Այն փողոցի վրա, որտեղից պիտի անցնէր հանդէսը, վաղ առաւօտից երկու կարգ զինուորներ էին կանգնեցրած:

Հանդէսը սկսվեց 10 ժամին: Առաջ անցաւ հրաշէջների գունդը իր դրօշակներով և առանձին երաժիշտների խմբով: Նրանցից յետոյ անցան կայսրի հօրեղբայրը և եղբայրը բոլոր պալատականներով:

Ամբողջ քաղաքը թնդաց կեցցէների ձայներով: Յետոյ մին միւսից յետոյ անցան ամեն երկիրների որսորդները իրանց դրօշակներով և իրանց հետ բերած երաժշտական խմբերով:

Բոլորից բազմաթիւ և գեղեցիկ հագուստներով ու տեսքով էին շվէդացի որսորդները, որոնց ժողովուրդը մեծ համակրութեամբ ընդունեց: Շատերը ժողովրդից իրանց գլխարկներն ու թաշկինակները կորցրին: Ոչ սակաւ գրաւիչ էին տիրօլցի որսորդները իրանց գոյնզգոյն հագուստներով: Բոլորից յետոյ անցան առհասարակ Աւստրիայի և մասնաւորապէս Վիէննայի որսորդները հերցոգ Ալբրէխտի և իր ամուսնու առաջնորդութեամբ: Ժողովրդի զուռում և գոչումը չափ և սահման չունէր: Վերջապէս անցան քաղաքային վարչութեան ներկայացուցիչները:

Հանդէսը գումարվեցաւ մի մեծ հրապարակի վրա Ֆրանց-Յովսէփի անունով կառուցված զօրանոցի հանդէպ: Տասն րոպէից յետոյ յայտնվեցաւ կայսրը նորին մեծութեան կայսրուհու հետ: Ժողովուրդը մեծ բերկրութեամբ ընդունեց իր թագաւորին:

Այն ժամանակ տասն և երկու հազար որսորդները գունդ գունդ դիմեցին քաղաքից դուրս մի մեծ դաշտի վրա և այնտեղ սկսեցին զանազան որսորդական փորձեր և հրաձգութիւններ անել: Որսորդների ճարպիկութիւնը և նրանց յաջողակութիւնները նայողների վրա զարմանք էին ազդում: Ամենաաջողակները ստացան թանգագին մրցանակները, որ պատրաստել էր Վիէննայի քաղաքային գանձարանը: Դրանից յետոյ տրվեցաւ փառաւոր և մեծահանդէս ճաշ, որտեղ հրաւիրված էին Վիէննայի զինուորական և քաղաքական աստիճանաւորները:

Ինձ զարմացրեց այն, որ ես չը տեսայ այդ զանազան երկիրներից եկած որսորդների թւում Ռուսաստանի որսորդների ներկայացուցիչներից ոչ մինը: Մի գերմանացի ինձ ասեց, այդ այն պատճառով է, որ ռուսները չունեն որսորդական կազմակերպված ընկերութիւններ, ուրեմն չունեն և հմուտ որսորդներ:

Այդպիսի հանդէսներ կրկնվում են տասն և երկու տարի մի անգամ Եւրոպայի այլ և այլ մայրաքաղաքների և մեծ քաղաքների մէջ: Աւելորդ չեմ համարում ասել, որ յիշեալ հանդիսին ներկայացել էին որսորդներ մինչև անգամ Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներից և Ամերիկայի միւս հանրապետութիւններից:

Սիրտս արիւնով լցվում էր երբ մտածում էի որ խեղճ հայի անունը երբէք չէ յիշվում այս տեսակ համաշխարհային հանդէսներում: Արդեօք ինչ բանի մէջ պէտք է յայտնվի հայ մարդը:

Հ. Աբովեանց

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

ՎԻԷՆՆԱ, 13 յուլիսի: Բ. Դրան պատասխանը պետութիւնների դրութեանը երէկ ուղարկվեցաւ: Բ. Դուռը մերժում է Բերլինի կօնֆերենցիայի որոշած սահմանը, համաձայն է բանակցութիւններ սկսել սահմանները ուղղելու մասին, բացառելով Եանինա, Մեցեվօ և Լարիսսա:

ՓԱՐԻԶ, 14 յուլիսի: «Rappel» լրագիրը հաղորդում է իբրև լուր, որ Վիկտօրիա թագուհին մի նամակով խորհուրդ է տուել սուլթանին ընդունել Բերլինի կօնֆերենցիայի վճիռը:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 14 յուլիսի: Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 94 ր. 12 կ., երկրորդ 91 ր. 87 կ., երրորդ 93 ր. 50 կ., չորրորդ 93 ր. 12 կ., ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 223 ր. 50 կ., երկրորդ 222 ր. 75 կ., արևելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 91 ր., երկրորդ 91 ր., երրորդ 90 ր., 75 կ., ոսկի 7 ր. 83 կ.: Ռուսաց 1 րուբլ Լօնդօնի վրա արժէ 25 1/3 պէնս, ռուսաց 100 ր. Համբուրգի վրա արժէ 214 մարկ, Փարիզի վրա 267 ֆր. 75 սանտիմ: Բօրսայի տրամադրութիւնը հանգիստ է:

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ